

Dejiny prezentácie archeológie v Európe a na Slovensku

STANISLAVA GOGOVÁ – EGON WIEDERMANN

Katedra muzeológie, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, Nitra

Dejiny muzeálneho fenoménu sú dejinami ideí a opisujú muzealitu na základe všetkých foriem, v ktorých konkrétne vystupuje. Vysvetliť niečo znamená dať príčiny a následky do súvisu s inými vonkajšími javmi a všetko zaradiť do vzťahového systému a rozpoznať vznik, zmysel a význam. Múzeum ako také sa v odbornej muzeologickej literatúre chápe ako konkrétne zariadenie umiestnené pod strechou budovy s určitým účelom a pôvodcom. Takto môžeme vysvetliť len vznik, dejiny jednotlivého múzea, nie však samotného fenoménu. Muzeálne dejiny ako dejiny ideí umožňujú pozorovania na viacerých úrovniach (*Waidacher 1999, 48*). Relevantným znakom určenia muzeologického fenoménu je miera sprístupnenia pre verejnosť. O múzeu ako takom hovoríme až vtedy, keď dochádza k zámernému – muzeálnemu zbieraniu, uchovávaniu a skúmaniu predmetov zvláštneho spoločenského významu a následne sprístupneniu pre verejnosť bez ohľadu na stav, pôvod, vzdelanie a vierovyznanie (*Waidacher 1999, 51*).

Dejiny výskumu historickej muzeológie sú pomerne krátke. Do pozornosti sa dostávajú až posledných sto rokov, podrobnejšie až od polovice 20. storočia (história jednotlivých múzeí, vývoj muzeálneho fenoménu v jednotlivých krajinách, prípadne v určitej dobe, všeobecné muzeálne dejiny (*Waidacher 1999, 50*).

Múzea sú vždy odrazom spoločnosti v ktorej vznikli, odrazom danej doby. Šľachtické klenotnice, kabinety umenia a kuriozít, systematicky usporiadané zbierky 19. storočia a súčasné múzea ako významné objekty a ustanovizne v dejinách prezentácie historických prameňov nezávisia jedny od druhých. Objavujú sa samostatne ako reakcia na určité kolektívne potreby (*Waidacher 1999, 50*).

Do 17. storočia nemáme doklady o múzeách, ktoré by boli prístupné verejnosti, do konca 18. storočia len výnimočne. Medzi prvé verejné

múzea zaraďujeme Amerbach – Kabinett v Bazileji r. 1661 a Ashmolean museum v Oxforde r. 1693 (Waidacher 1999, 51).

Archeológia je veda študujúca dejiny ľudstva prostredníctvom materiálnych pamiatok a umožňuje nám priblížiť sa k širokým časovým priestorom, k tisícročiam rannej existencie ľudstva, a povedať o nich niečo zmysluplné (Renfrew 2009, 7).

Muzeológia je teoretické vysvetlenie vypracované pomocou filozofických nástrojov a praktické uskutočnenie zvláštneho poznávacieho a hodnotiaceho vzťahu k realite, kde sa konkrétny výraz nachádza v predmetoch, ktoré sa ako svedectvá určitej doby vyberajú, ochraňujú, skúmajú a sprostredkujú spoločnosti (Waidacher 1999, 30).

Vzájomné prepojenie archeológie a muzeológie vyjadril Bohuslav Novotný (1986) „Archeológia má v múzeách zvlášť zodpovednú úlohu, pretože zachytáva obdobie, pre ktoré sú hmotné pramene jediným či prevažným zdrojom informácie“ (Stránsky 2005, 19).

Jednou z prvých predforiem múzeí boli chrámové klenotnice - *thesauroi* v antickom Grécku. Boli to chrámy v Aténach, svätyne v Delfách, Olympii, Délose, kde boli sústredené posvätné dary božstvám, rôzne pozoruhodné výtvary prírody. V 5. stor. pred n. l. sa používal pojem *pinakotéka* pre zbierku obrazov. Náš dnešný termín múzeum by sme mohli odvodiť z antiky od pojmu *múseion* – chrám zasvätený bohyniam umenia a vedy. (Museión na Helikóne, v Alexandrii, v Pergamone). Zhromažďovanie originálnych starožitností a ich kópií sa stalo politickým programom po dobytí Grécka Rimanmi. Grécke umelecké predmety boli vystavované po celom Ríme ako triumf víťazstva (Waidacher 1999, 53-54). Zberateľstvo z politických alebo duchovných dôvodov pretrvávalo aj v období stredoveku a včasného novoveku.

14. až 17. storočie je v dejinách európskej prezentácie pamiatok a v ére hľadania muzeálneho fenoménu predovšetkým obdobím veľkých šľachtických zbierok. Medzi významných predstaviteľov patrili od 15. storočia rímski pápeži Pavol I., Sixtus IV., ktorý vytvoril Kapitolské múzeum antického sochárstva a tiež zakázal vývoz starožitností z mesta. Pápež Lev X. zbieral sochy pre Cortilskú záhradu vo Vatikáne, ale aj ďalší, vďaka ktorým sa Vatikánske múzeum rozširovalo a obohacovalo o významné pamiatky Raffaela, Bramanteho, Michelangeľa, Canovu a ďalších. V zberateľskej záľube sa našli aj predstavitelia vý-

znamných šľachtických rodov Este, Medici.... (Waidacher 1999, 55). Veľký vplyv na zberateľstvo mali zámorské objavné cesty v 15. - 16. storočí, ktoré ukázali ľudstvu nielen nové svetadiely ale aj nové kmene, národy žijúce na iných stupňoch civilizácie a kultúry, neznáme rastliny, zvieratá, ktoré púťali pozornosť a podnietili rozvoj konzervátorských postupov. Ide o obdobie tzv. komôr umenia a divov – „*theatrum mundi*“ (svetové divadlo), ktoré malo poskytnúť prehľad o stave poznania súčasného sveta (Taliano, Švédsko, Dánsko, Veľká Británia, Rakúsko, Nemecko; Waidacher 1999, 57-58).

Významnú premenu v prezentačnej praxi priniesla renesancia, pod vplyvom ktorej sa najmä v Taliansku programovo začalo zaoberať hmotnými dokladmi minulosti, zbieraním a ich štúdiom. Zo začiatku boli hmotné pramene chápané ako kuriozity alebo doplnky k písomným prameňom, zamerané najmä na obdobie antiky. V krajinách západnej a strednej Európy, kde antických pamiatok bolo menej, sa pozornosť upriamovala na nadzemné pamiatky – mohyly, megalitické stavby (Buchvaldek 1985, 18). Za zrod moderného muzeálneho fenoménu a napokon aj archeológie vďačíme najmä vášnivým zberateľom, panovníkom a kardinálom renesančného Talianska, ale aj európskym monarchoch, ktorí išli v ich stopách a so záľubou zbierali klasické sochy – „antické mramory“, ako ich nazývali. V ich túžbe pokračovali šľachtici, ktorí ukoristenými sochami ozdobovali svoje honosné domy. Zvyky kopať na miestach starovekých nálezísk s cieľom nájsť dôkazy o minulosti sa zrodili preto, aby sa vyhovel záľubám týchto prvých zberateľov. Objavenie Pompejí a Herculanea viedlo k aktívnejším a systematickejším vykopávkam, čo postupne spôsobilo nielen získavanie sôch a iných starožitností pre zberateľov, ale aj prostriedkov získavania informácií. Snaha o získanie informácií a uceleného obrazu, ktorý ponúkali písané texty, viedli k ďalším vykopávkam v západnej Ázii (Ninive 1842, Nimrude 1845), ale i v ostatných častiach sveta, v severnej Európe, aj v Anglicku... (Renfrew 2009, 17-18).

V 18. storočí nastal v dejinách prezentácie hmotných pamiatok zásadný obrat – vyvinulo sa múzeum ako inštitúcia. Medzi prvé moderné múzea danej doby patria British Museum v Londýne (1753), Louvre v Paríži (1773), ale zároveň vznik národných, krajinských múzeí

a nových druhov múzeí na celom svete v priebehu celého 19. a 20. storočia.

Významný prelom prinieslo 19. storočie najmä pod vplyvom „severských zberateľov starožitností“, škandinávskych bádateľov, ktorí už poznali nálezy z hrobov aj sídlisk pravdepodobne z obdobia pred existenciou písomných prameňov (*Renfrew 2009, 19*).

Christian Jürgensen Thomsen sa v roku 1816 stal prvým kurátorom Dánskeho národného múzea historických pamiatok v Kodani. Pri neustálom prívale nálezov si všimol rozdiely medzi jednotlivými artefaktmi a rozhodol sa vytvoriť nejaký systém a poriadok. Vychádzajúc z predpokladu vývoja, rozdelil artefakty na kamenné, bronzové a železné, a tak dospel ku klasifikácii troch technologických štádií, podľa ktorých usporiadal zbierky v múzeu. Thomsenov sprievodca po Národnom múzeu bol v roku 1848 preložený do angličtiny a jeho systém klasifikácie troch dôb akceptoval vedecký svet. Postupne sa ujal a dovolil bádateľom rozdeľovať minulosť bez písomných dokladov na sled období (*Renfrew 2009, 16; Böhm 1941, 13*). S novou koncepciou výskum rýchlo napredoval a prinášal nove objavy v každej časti sveta a zároveň sa prehlboval prístup k hmotným prameňom, k ich získavaniu, triedeniu, porovnávaniu a výkladu.

Prezentácia archeologických prameňov v múzejnom prostredí na Slovensku je úzko spätá s érou hľadania identity a etablovaním archeológie ako historickej disciplíny a pochopiteľne tiež s dejinami slovenských múzeí. Prvé počiatky záchranu archeologických pamiatok v Uhorsku teda aj na území dnešného Slovenska siahajú azda už na koniec 16. storočia, výraznejšie na prelom 16. a 17. storočia a sú spojené so zberateľmi z okruhu vzdelancov, šľachty a nadšencov pre starožitnosti (*Polla 1996, 15*). Často krát išlo o zbierky vytvárané z prestíže daných jednotlivcov, ale aj zo záujmu pre oblasť starožitníctva.

Osobitný význam v dejinách slovenskej archeológie a muzeológie práve v ére hľadania ich identity prináleží Jánovi Dernschwamovi (1494 – 1567), členovi bohatej podnikateľskej rodiny Fuggerovcov, vzdelanca – humanistu a cestovateľa.

J. Dernschwam sa pokladá aj za prvého muzeológa a zberateľa starožitností na Slovensku. Zaoberal sa antickými epigrafickými pamiatkami. Do dejín slovenskej archeológie sa zapísal objavením rímskeho

nápisu na Trenčianskej skale (*Polla 1996, 16*). Tento jeho poznatok je zhrnutý v epigrafickej zbierke latinských nápisov „Inscriptiones Romanae a lapidibus in territoriis Hungariae et Transsylvaniae repertis anno 1520 – 1530 collectae“ Ide o dielo, v ktorom Dernschwam spracoval rímske nápisy z územia dnešného Maďarska, Rumunska, bývalej Juhoslávie a aj spomenutý trenčiansky nápis (*Kühndel 1955, 183-184*).

Medzi významných predstaviteľov vzdelanosti 17. - 18. storočia patrí polyhistor Matej Bel (1684 – 1749). Dokladom jeho záujmu aj o archeologické pamiatky je jeho dielo „Historické a zemepisné vedomosti o súvekom Uhorsku (1735 – 1742). Nachádzajú sa v ňom záznamy o archeologických náleziskách a nálezoch (*Polla 1996, 19*). Rovnako dôležité miesto v dobe kladenia základov slovenskej archeológie a muzeológie zastávajú vzdelaní nadšenci pre archeológiu a záchranu archeologických pamiatok – Michal Klein (1712 – 1782) a Samuel Reusso (1783 – 1852). Dokonca aj jeho synovia Gustáv, Ludovít a Adolf pokračovali v otcových šľapajach v záchrane duchovných a hmotných pamiatok Slovenska. Centrom ich pozornosti bola oblasť Revúcej, ktorá sa rozšírila na celý Gemer. Už v 40-tych rokoch sa S. Reusso pohrával s myšlienkou založenia učenej spoločnosti. V centre pozornosti jeho záujmu bola otázka archeológie a prírodných vied. Robil prieskumy a výskumy na zaniknutých hradiskách Gemera, z čoho pochádzala aj jeho rozsiahla archeologická zbierka. Svoj záujem a výsledky zhrnul vo viacerých prácach, ktoré zostali iba v rukopise (*Rybecký 1966/3, 31*). Na jeho prácu nadviazali jeho traja synovia, o ktorých činnosti sa dozvedáme od Boženy Němcovej, ktorá popri svojej literárnej činnosti venovala pozornosť aj záchrane archeologických predmetov ako prameňov národnej hrdosti. B. Němcová získala výsledky aj časť arch. zbierky S. Reussova a jeho syna Gustáva, ktoré jej slúžili ako podklad k napísaniu zaujímavého článku „Slovenské starožitnosti“ uverejneného v „Památkach archeologických“. Prostredníctvom nej sa časť zbierok objavila v Národnom múzeu v Prahe a zároveň zbierky Reussovcov patrili k základu Matičného múzea v Turčianskom sv. Martine (*Rybecký 1966/3, 32*).

Rozsiahle zbierky archeologických pamiatok, ktoré možno považovať za prvé neverejné prezentácie, vlastnili aj ďalší vzdelanci a spolupracovníci S. Reussa – Samuel Tomašík, Samo Chalupka, Mikuláš

Kubíny (*Rybecký 1966/3, 33-34*), Ladislav Bartholomaeides (1754 – 1825), ktorý sa venoval vlastivednému bádaniu v regióne Gemer – Malohont, Juraj Ribay (1754 – 1812), ktorý v návrhu „Slovensko – Českej spoločnosti v Uhorsku ako jeden z bodov uvádza potrebu výskumu a záchrany pamiatok našej národnej minulosti a kultúry. Okrem toho bol vlastníkom vzácnej zbierky archeologických a numizmatických pamiatok, aj zbierky vzácných literárnych diel (*Polla 1996, 26*). Ribayov návrh na založenie spoločnosti síce nebol akceptovaný, ale aj napriek tomu ako prvý vytvoril stanovy, v ktorých zakotvil potrebu výskumu, dokumentácie a záchrany pamiatok nášho kultúrneho dedičstva (*Rybecký 1966/2, 34*). Medzi ďalších patria Bohuslav Tablic (1769 – 1832), Ludovít Štúr (1815 – 1856), Pavol Jozef Šafárik (1795 – 1861) a vzdelanci a národovci danej doby, ktorých cieľom bolo okrem politických ambícií zvyšovať národné povedomie (*Múzejníctvo a zberateľstvo na Slovensku-I., 2004, 76, 79*).

V 18. – 19. storočí nastala éra hľadania identity archeológie a muzeológie v znamení nových prúdov. Vznikajú prvé aktivity nasmerované do inštitucionalizovania vlastivedného hnutia – zakladanie učenných spoločností a školských zbierok na našom území ako nositeľiek vzdelanosti, národného povedomia a v mnohých prípadoch tiež aj ako predchodcov budúcich múzeí. Vrcholom spomínaných aktivít bol hlavne vznik Matice slovenskej, spojenej aj s vygenerovaním celého radu osobností úzko spätých s terénnou, zbierkotvornou a prezentačnou činnosťou.

Otázka založenia Matice slovenskej a v rámci nej aj múzea bola proklamovaná na Memorandovom zhromaždení 6. – 7. 7. 1861 v Turčianskom Sv. Martine (*Rybecký 1966/3, 36*). Vyvrcholenie snáh slovenských vzdelancov bolo korunované založením Matice Slovenskej v roku 1863 a v rámci jej kultúrno-politického programu bolo aj založenie prvého Slovenského národného múzea – Matičného múzea. Mnohí slovenskí zberatelia, vzdelanci a nadšenci pre archeológiu ochotne darovali svoje zbierky už v prvých rokoch založenia Matice slovenskej. Tie sa potom stali základom budúceho Matičného múzea (*Rezortná úloha 1981 – 1985, 7*). V roku 1869 dostalo múzeum 2 miestnosti v budove Matice slovenskej na inštalovanie prvej expozície Matičného múzea. Toto sľubne sa rozvíjajúce budovanie prvého národného múzea bolo násilne prerhnuté zatvorením Matice slovenskej a Matičného múzea, a to 6. 4. 1875.

Zbierky boli skonfiškované a až do konca 19.storočia ostali v zapečatených miestnostiach v budove Matice. Časť bola potom v roku 1902 ako štátny depozit prevezená do Župného múzea v Nitre a časť v roku 1907 do Maďarského národného múzea v Budapešti (*Almanach kultúrneho dedičstva 2000, 6*).

Po násilnom zatvorení Matice slovenskej a Matičného múzea takmer na dve desaťročia utíchli snahy slovenskej inteligencie na poli kultúrneho a politického života. Napriek snahe uhorskej politickej moci sa nepodarilo zabrániť odhodlaniu jednotlivcov v kruhu slovenskej inteligencie proklamovať myšlienky slovenskej jednoty. Jedným z týchto nadšencov bol aj rímskokatolícky farár Andrej Kmeť (1841 – 1908). Pochopil, že pasivitou sa nič nedosiahne a preto nabádal k práci na kultúrnom-vedeckom a národnom poli, kde sám išiel príkladom. Venoval sa osvetovej činnosti, ale aj botanike, archeológii, histórii, etnografii a jazykovede. Jeho snaha vyústila do založenia Muzeálnej slovenskej spoločnosti (1893) a Slovenského národného múzea v Turčianskom Sv. Martine (1908). Do múzea sa dostali nové zbierky získané po roku 1875, ktoré od roku 1890 boli umiestnené v martinskom „Národnom dome“. Medzi ne patrila aj významná archeologická zbierka A. Kmeťa. Jeho zbierku vysoko ocenil aj český archeológ Lubor Niederle, s ktorým si dopisoval (*Rezortná úloha 1981 – 1985, 11*). Zbierky v Martinskom Dome sa rýchlo rozrastali a priestory, ktoré boli za týmto účelom pridelené už nestačili a preto sa predstavitelia MSS rozhodli postaviť pre múzeum účelovú budovu. Základný kameň bol položený v r. 1906 a verejnosti bola sprístupnená v roku 1908. Budova bola projektovaná architektom M. M. Harmincom. Po celé obdobie presadzoval Andrej Kmeť myšlienku spojenia múzea s vedou. Popri exaktne chápanom vedeckom a dokumentačnom význame videl poslanie múzea tiež aj vo všeobecnom vzdelávaní širokých vrstiev ľudu. Andrej Kmeť sa slávnostného otvorenia múzea nedožil, nakoľko 16. 2. 1908 zomrel v Martine (*Almanach kultúrneho dedičstva 2000, 7*).

So Slovenským národným múzeom sa spája aj osobnosť akademika Jána Eisnera (1885 – 1967), nestora a zakladateľa moderného archeologického bádania na Slovensku a žiaka Lubora Niederleho (*Rezortná úloha 1981 – 1985, 13*). V období prvej svetovej vojny bol narukovaný na Slovensku a už v tomto období sa u neho objavil záujem o dejiny Slovenska,

konkrétne o slovenský pravek. Koncom roku 1919 nastúpil na miesto stredoškolského profesora v Turčianskom Sv. Martine a prvýkrát sa oboznámil s archeologickými zbierkami A. Kmeťa a ďalších nadšencov pre archeológiu v Slovenskom národnom múzeu. J. Eisner spracoval tieto zbierky, zostavil odborný katalóg celého archeologického fondu, v ktorom predostrel prvý náčrt rozdelenia slovenskej archeológie na obdobia (*Kraskovská 1985, 215*). Pri každom období uvádza jednotlivé nálezy, lokalitu, ich uloženie a k významnejším nálezom aj analógie (*Rezortná úloha 1981 – 1985, 14*). V roku 1921 vyhodnotenie zbierok publikoval „Sbierka pamiatok pravekých a pamiatok z počiatku doby dejinnej v múzeu v Turčianskom Sv. Martine“ (*Kraskovská 1985, 216*). V roku 1920 sa J. Eisner sťahuje do Bratislavy, kde sa aktívne podieľa na založení Slovenského vlastivedného múzea a zároveň budovania archeologického fondu. Slovenské národné múzeum tým na dlhé obdobie stráca fundovaného archeológa. Napriek tomu múzeum ďalej rozširovalo archeologický fond aj bez ďalšieho odborného spracovania.

V 20-tych rokoch 20. storočia Slovenské národné múzeum bojuje s priestorovými problémami a múzeum svojím charakterom pripomína skôr sklad ako múzeum. V roku 1927 MSS zamýšľa postaviť novú reprezentačnú budovu a už v roku 1932 bola nová budova pripravená na odovzdanie. Odvtedy prebiehalo zariaďovanie a inštalácia zbierok a 10. 7. 1938 bolo Slovenské národné múzeum slávnostne otvorené (*Jurkovič 1945, 14*). Zbierky SNM boli rozdelené do troch odborov, v rámci ktorých figurovali jednotlivé oddelenia: historický (oddelenia: archív, galéria, kultúrna história, archeológia, numizmatika, národná história), národopisný a prírodovedný¹ (*Jurkovič 1945, 14*). Nová budova pozostávala z 37 miestností, v ktorých boli zbierky uložené. Výstavná plocha zaberala 4600 metrov štvorcových. Pre archeologický fond spolu s numizmatikou a zoológiou bolo vyčlenené III. poschodie (*Jurkovič 1945, 15*).

Archeologické oddelenie SNM

Zbierky tvoriace archeologický fond pozostávali najmä z materiálu, ktorý zozbieral A. Kmeť, ale aj zo zbierok, ktoré sa dostali do múzea v nasledujúcom období, či už darovaním, alebo vlastnou výskumnou

---

¹ V rámci svojej práce sa venujeme archeologickým zbierkam, preto nerozoberáme ďalšie oddelenia SNM.

činnosťou. Súčasťou fondu bola aj zbierka Mikuláša Kubínyho z Oravského Podzámku (*Jurkovič 1945, 18*).

Vychádzajúc z Jurkovičovho opisu, zbierky boli inštalované v chronologickom slede podľa jednotlivých období. Artefakty so staršej a mladšej doby kamennej boli zastúpené v 11 vitrínach, stredná a mladšia doba bronzová a raná doba železná v 34 vitrínach, 7 vitrín patrilo dobe laténskej, rímskej a sťahovaniu národov a v 6 vitrínach boli zastúpení Slovania (*Jurkovič 1945, 18*).

Po odchode J. Eisnera do Bratislavy v roku 1920 sa aktívna činnosť v oblasti archeológie, či už terénna alebo zbierkotvorná, dostáva do slepej uličky. Hoci naďalej prebieha príliv archeologických artefaktov do múzea najmä prostredníctvom darov, zostávajú bez odborného spracovania (*Polla 1989, 130*). Svetlým momentom nielen pre SNM v Martine, ale aj pre celú archeológiu bol príchod mladého archeológa Vojtecha Budváryho (1903 – 1993) v roku 1929. Bol žiakom J. Eisnera a môžeme konštatovať že aj jeho nasledovníkom, ktorý vniesol nové myšlienky a impulzy do slovenskej archeológie ako vednej disciplíny (*Chropovský 1973, 230*). V. Budinský – Krička zorganizoval v SNM v Martine prehistorické oddelenie a intenzívne rozvíjal archeologický fond terénnymi výskumami v prvom období najmä v oblasti Považia, ale postupne aj v rámci celého Slovenska (Vojnatina, Krásna Ves, Považská Bystrica, Krasňany, Kšinná, Omastiná, Košeca, Ilava, Bošaca atď.) (*Polla 1989, 130*). Uvedomoval si význam svojej práce v cieľavedomej snahe dosiahnutia komplexnosti vývoja človeka a prírody na Slovensku, a to získavaním nových dokladov o hmotnej kultúre pravekých a včasnohistorických obyvateľov na našom území a tým kompletizovanie archeologického fondu SNM v Martine.

Jeho činnosť na pôde SNM v Martine trvala do roku 1933, kedy odišiel do Čs. štátneho archeologického ústavu v Prahe. Jeho pozornosť sa aj naďalej sústreďovala na Slovensko, kde z rôznych súkromných dotácií pomáhal J. Eisnerovi pri archeologických výskumoch a koncipovaní prvej vedeckej práce o slovenskom praveku (*Chropovský 1973, 230*).

Aj napriek zmene v jeho pracovnom pomere, všetok materiál získaný archeologickými výskumami a prieskumami na Slovensku putoval do archeologického fondu SNM v Martine. V. Budinský–Krička tieto artefakty odborne aj muzeologicky spracoval a zdokumentoval

v druhostupňovej evidencii a zároveň publikoval či už v Sborníku Muzeálnej slovenskej spoločnosti a v Časopise MSS (*Polla 1989, 131*).

Archeologický zbierkový fond SNM v Martine sa natoľko rozrástol, že sa stal podnetom pre vtedajšieho správcu SNM J. Geryka zamyslieť sa nad myšlienkou založenia samostatného celoslovenského štátneho archeologického ústavu v Martine. Po rôznych komplikáciách bola táto myšlienka korunovaná úspechom a 1. marca 1939 zakladajúcim dekrétom č. 1563/39 vzniká v Turčianskom Sv. Martine Archeologický a konzervátorský ústav pri SNM pod vedením Vojtecha Budinského – Kričku, „komisára správnej služby osvetovej ministerstva školstva a národnej osvety Slovenskej krajiny“ (*Polla 1989, 131-132*). Ide o prvý archeologický ústav na Slovensku. Nakoniec sa 8. mája 1942 Archeologický ústav dekrétom č. 16897/42 podarilo úplne osamostatniť od SNM a stal sa dokonca samostatným, odborným, administratívnym a výskumným ústavom, ktorého cieľom bola výskumná činnosť v oblasti prehistorickej a historickej archeológie na území Slovenska, zároveň mal viesť tiež evidenciu všetkých archeologických nálezov a lokalít (*Polla 1989, 137*).

Riaditeľom Štátneho archeologického ústavu až do roku 1951 bol V. Budinský – Krička a v rámci činnosti ústavu boli v tomto období realizované mnohé systematické a záchranné archeologické výskumy na Slovensku v spolupráci so slovenskými múzeami.² Získaný materiál odborne spracovával a rozširoval archeologické fondy nielen SNM v Martine, ale aj ďalších múzeí na Slovensku (*Polla 1989, 138*). Ani po odchode V. Budinského – Kričku aktívna činnosť v oblasti archeológie neskončila. V roku 1953 múzeum prijalo do pravekého oddelenia nového mladého archeológa Igora Hrubca. Venoval sa najmä spracovávaniu archeologického materiálu, ktorý sa dostával do múzea po odchode V. Budinského-Kričku, ale aj aktívnej činnosti na ďalších záchranných výskumoch. Neskôr, od roku 1963, v tejto činnosti pokračoval M. Slaninák (*Rezortná úloha 1981 – 1985, 19-20*) aj ďalší archeológovia, ale už v Etnografickom múzeu SNM v Martine.

---

² V rokoch 1951 – 1953 bol riaditeľom Ján Dekan. V roku 1953 bol Štátny archeologický ústav začlenený do sústavy vedeckých ústavov SAV v Bratislave. Od roku 1953 sa riaditeľom stáva Anton Točík a Archeologický ústav bol z Bystričky pri Martine presťahovaný do Nitry (*Polla 1989, 139-140*).

Spôsob a technika vystavovania sa postupne zdokonaľovala jednak v obsahovej skladbe vystavovaných archeologických exponátov, ale tiež v technike vystavovania. Archeologické zbierkové predmety boli vystavované vo vitrínach nielen samostatne, ale postupne v súvislosti s obsahom boli dopĺňané mapami, plánmi, kresbami, maketami a modelmi na stenách výstavných priestorov, prípadne na podstavcoch vytvorených za účelom vystavovania. Predmety boli inštalované v stojaciach, alebo stolových drevených vitrínach, kde drobný materiál bol pripevnený na kartónoch. Väčšie zbierkové predmety ako nádoby, žarnovy, prípadne modely, boli na vitrínach prípadne podstavcoch Zoradené boli chronologicky alebo podľa tém vychádzajúcich z libreta výstavy – expozície (Kraskovská 1984, 149).

Súčasťou prezentácie archeologických prameňov zo zbierok archeologického oddelenia SNM v Bratislave (od r. 1969 Archeologický ústav SNM, od r. 1989 Archeologické múzeum SNM) - boli aj rôzne tematické výstavy či už v priestoroch SNM na Vajanského nábřeží, Žižkovej ulici alebo na Bratislavskom hrade.

Od roku 1950 sa ako jedna z foriem popularizácie zbierok, používala aj technika inštalácie vo výkladných skriniach obchodov, inštitúcií, alebo tiež priamo na výskumoch v obciach, kde výskumy prebiehali. Prvý raz sa takýto spôsob prezentácie použil v decembri roku 1950 vo výklade Bratislavskej informačnej kancelárie na Sedlárskej ulici s názvom „Devín“. Pozadie výkladu tvoril panel vyrezaný v tvare hradu Devín, na ktorom boli pripevnené fotografie z výskumu, texty a menšie predmety. Na ploche pred panelom boli inštalované väčšie predmety ako žarnov, nádoba a pod. Cieľom bolo dokumentovať pre verejnosť výsledky archeologického výskumu na hrade Devín. Podobný spôsob prezentácie používalo SNM v Bratislave potom aj v ďalších rokoch:

- 1953 – „Nové archeologické nálezy v Bratislavskom kraji“ vo výkladoch vydavateľstva Pravda na Jesenského ulici v Bratislave (v spolupráci Univerzity Komenského a AÚ SAV v Nitre). Výstava pozostávala zo štyroch výkladov a boli graficky dotvorené a doplnené artefaktmi a fotografiami z výskumov. Tento spôsob prezentácie sa nakoniec ujal aj v ďalších múzeách na Slovensku (Kraskovská 1984, 159).

Medzi ďalšie formy prezentácie patrili aj panelové výstavy fotografií priamo v teréne – na mieste samotného výskumu:

- 1946 – panelová výstava fotografií devínských pamiatok pri príležitosti „Všeslovanského dňa na Devíne“,
- 1961 – panelová výstava fotografií z výskumu na slovanskom pohrebisku v Kopčanoch, - 1965 – lokalita Rusovce – Bergl,
- 1980 – panelová výstava z výskumu v Košiciach – Krásnej v miestnom kultúrnom stredisku. Tieto výstavy sa stretli s priaznivým ohlasom u odbornej a laickej verejnosti, ale aj školskej mládeže (*Kras-kovská 1984, 160; Rezortná úloha 1981 – 1985, 206*).

Pracovníci historicko-archeologického oddelenia sa tiež väčšinou podieľali na výstavách organizovaných inými inštitúciami či už doma alebo v zahraničí, a to najmä zapožičaním archeologického materiálu zo zbierok SNM a tiež odbornými konzultáciami.

- 1948 – výstava „Od pravěku k českým Slovanům“ Národní múzeum Praha,
- 1951 – putovná výstava „Antické umění ve sbírkách a nálezoch v Československu Umělecko-průmyslove múzeum Praha (v roku 1952 bola táto výstava otvorená aj v SNM v Bratislave),
- 1958 – expozícia „Pavěké Československo“ Národní múzeum Praha,
- 1961 – 1962 – putovná výstava „Praveké umenie v Československu“ Štokholm, Kodaň,
- 1964 – putovná výstava „Velká Morava“ AÚ SAV Nitra, výstava inštalovaná v tom istom roku v Prahe – Hradčanoch pod vedením Archeologického ústavu ČSAV v Prahe,
- 1978 – putovná výstava „ČSSR – Poľsko – stáročné susedstvo“ Varšava – Bratislava – Praha (*Rezortná úloha 1981 – 1985, 207-208*)

Technika a spôsob inštalovania tematických výstav sa používal aj v ostatných múzeách.

Zoznam použitej literatúry

Almanach kultúrneho dedičstva 2000 – Almanach kultúrneho dedičstva, Bratislava 2000.

Böhm 1941 – J. Böhm : Kronika objeveného sveta. Praha 1941, 608 s.

Buchvaldek 1985 – M. Buchvaldek a kol. : Dějiny pravěké Evropy. Praha 1985, 279s.

Gogová 2011 – S. Gogová: Archeológia a múzejná prezentácia. Nitra 2011. 170s.

Chropovský 1973 – B. Chropovský: K významnému životnému jubileu univ. Prof. PhDr. Vojtech Budinského Kričku, DrSc., Slov. arch. 20, 1973, 229-232.

Jurkovič 1945 – M. Jurkovič: Slovenské múzeá ich vznik a prehľad zbierok. Turčiansky Sv. Martin 1945.

Dejiny prezentácie archeológie v Európe a na Slovensku

Kraskovská 1984 – L. Kraskovská: Expozície a výstavy archeologického oddelenia SNM v rokoch 1924 – 1969, Zbor. SNM. História 24, 1984, 147-163.

Kraskovská 1985 – L. Kraskovská: Sto rokov od narodenia akademika Jána Eisnera. Zbor. SNM. História 25, 1985, 215-221.

Kühndel 1955 – J. Kühndel: Ján Dernschwan, vzdelaný faktor Fuggerovcov na Slovensku (1494-1567). Historické Štúdie 1, 1955, 168-187.

Múzejníctvo a zberateľstvo na Slovensku. Biografický slovník. Zväzok I. 2004 – Kol. autorov :
Múzejníctvo a zberateľstvo na Slovensku. Biografický slovník. Zväzok I. Slovenské národné múzeum, Zväz múzeí na Slovensku, Bratislava 2004.

Polla 1966 – B. Polla: Archeológia na Slovensku v minulosti. Matica Slovenská 1996.

Polla 1989 – B. Polla: Prvý archeologický ústav na Slovensku (K 50. výročiu založenia), Zbor. SNM História 29, 1989, 125-140.

Renfrew 2009 – C. Renfrew: Prehistorie – Formovanie ľudskej mysle. Bratislava 2009, 263 s.

Rybecký 1966 – M. Rybecký: Zástoj Národného Domu v Martine vo vývine Slovenského múzejníctva. Múzeum, 11, 1966, 34-39.

Rybecký 1966 – M. Rybecký: Príspevok k vývinu muzeálnej myšlienky na Slovensku v období päťdesiatych rokov 19. storočia. Múzeum, 11, 1966, 29- 36.

Stránský 2005 – Z. Z. Stránský: Archeologie a muzeologie. Brno 2005. 315s.

Waidacher 1999 – F. Waidacher: Príručka všeobecnej muzeológie. Bratislava 1999. 477s.

Archívne pramene

Rezortná úloha č. 534 MD-12 (1981 – 1985) „Úlohy a ciele múzeí a galérií v systéme kultúry rozvinutej socialistickej spoločnosti“.

Polla Belo: Čiastková téma: O archeologickom bádani v Slovenskom národnom múzeu a jeho predchodcoch, ako aj o múzeách na Slovensku do konca roku 1980. Spoluriešitelia: Beata Egyházy – Jurovská a Zdeněk Farkaš z AÚ SNM v Bratislave.